

Elections | Tzedaka | Musical Selichos

Shiur# 575 | Sep5th 2026

Do you have (or are you allowed) to give Tzedaka if you're approached in middle of Davening?

משנה ברורה סימן צב ס"ק לו

יש מקומות שנוהגין לקבץ צדקה בעת קה"ת והוא שלא כהוגן דמבטלין עי"ז לשמוע קה"ת ועניית ברכו את ה' כו'.

דרך אמונה - ציון ההלכה הלכות מתנות עניים פרק י ס"ק (צו)

ואפשר דאין חייבין ליתן להם **דהעוסק במצוה פטור מן המצוה** וכן באמצע התפלה וכן כל העוסק במצוה פטור אז מצדקה כמבואר בב"ק נ"ו ב'.

חידושי הריטב"א מסכת סוכה דף כה עמוד א

מתניתין שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה וכו', וי"ל דהא קמ"ל דאפילו בעי להניח מצוה זו לעשות מצוה אחרת גדולה הימנה אין הרשות בידו סד"א איפטורי הוא דמיפטור מינה אבל אי בעי למשבק הא ולמיעבד אידך הרשות בידו, קמ"ל דכיון דפטור מן האחרת הרי היא אצלו עכשיו כדבר של רשות ואסור להניח מצותו מפני דבר שהוא של רשות.

שו"ת רבבות אפרים ח"ד סי' רז

כבר כתבתי בחלקים הראשונים ורבבות אפרים דמה שמסתובבים בבית כנסת לבקש צדקה שלא יעשו כן בשעת ק"ש וכ"ש בשעת שמו"ע. ועוד מדוע לא נאמר דהעוסק במצוה פטור מן המצוה. ומנהג מורי ורבי הרה"ג ר' משה פיינשטיין שליט"א, שלפני התפלה שם על השולחן כסף והעניים לוקחים לבר באמצע התפלה. ובדרך אמונה שם ע' רע"ו כתב ואפשר דאין חייבין ליתן להם דהעוסק במצוה פטור מן המצוהקריה"ת וברכו ואפשר ג"כ באמצע התפלה וכן כל העוסק במצוה פטור מן המצוה.

תשובות והנהגות כרך ג סימן רפז

שאלה: גבאי צדקה המסתובב באמצע התפלה או בק"ש וברכותיה לאסוף כסף אם לתת לו

הנה לכאורה דינא הוא דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, וכיון שעכשיו מתפלל אפילו פסוקי דזמרה מקיים מצוה לעבוד ה' בתפלה, וע"כ כשעוסק במצוה אפילו לא יתבטל ממנה ואפילו המצוה השניה גדולה יותר, אם התחיל בראשונה אינו פוסק כמבואר באו"ז וריטב"א (מובא במ"ב סי' ל"ח ס"ק כ"ט), וכן ראיתי בספר דרך אמונה הל' צדקה שמצדד כן, ומה עוד שדין תורה הוא שאין מעבירין על המצוות, וכשמפסיק התפילה ומחפש בכיסו כסף, וכ"ש כשממתין עד שהעני פורט מעותיו נמצא עובר ממצוה למצוה ומסברא נראה

דאסור. אכן לעניית קדושה וברכו וכדומה ביארנו במק"א, שאדרבה אם הציבור אומרים והוא אינו משתתף עמהם עובר איסור, ולכן צריך להפסיק. ואף שעוסק במצוה פטור ממצוה אבל לא הותר לו לעבור איסור משום כן, (עיין היטב מועדים וזמנים ח"א צ"ג בהגה"ה), ובענינו מפורש בגמרא בפרוטה דרב יוסף, שעוסק במצוה דאבידה פטור לתת לעני, (ב"ק נו ב) הוא הדין כאן כשעוסק בתשבחות להבורא ית"ש מה לו להפסיק, וק"ו שאפילו ריפתא לעני פטור מלתת אף שצריך העני לאכול, וכ"ש בזמנו שיש מהם רמאים שאינם עניים כלל, ועכ"פ לא צריכים דוקא עכשיו את הכסף, ע"כ ראוי להמשיך בתפלה ואינו חייב לתת כשמטרידו עד שמוכרח להפסיק תפילתו משום כן.

הן אמת שדעת כמה אחרונים שהעוסק במצוה שבין אדם למקום לא נפטר ממצוה שבין אדם לחבירו, ורק שומר אבידה פטור מן המצוה כיון שעוסק במצוה לחבירו. ולשיטתם לכאורה היה צריך להפסיק ולתת, אבל הדבר תמוה, שאדרבה מצוה דבין אדם למקום חמיר טפי ומצוה בין אדם לחבירו קיל, דהא לא דחינן איסורא מקמי ממונא וכמבואר בב"מ (לב א) וגם אפשר במחילה, ע"כ ודאי נראה דפטור ממנה כשעוסק במצות הבורא. ונראה לע"ד שבאמצע ק"ש ודאי לא יתן, וגם הגבאי צדקה אין לו לבקש ממנו באותה שעה, ואם יפסיק ויתן אינה מצוה אלא עבירה. אבל המתפלל פסוקי דזמרה כיון שאם באו אצלו לדבר הרשות היה מפסיק לרמז להם מה לעשות, אף שאם מטרידו פטור, כה"ג נראה שאם רוצה לתת כדי לקיים מצות צדקה, לא אמרינן בזה אין מעבירין על המצוות, שהרי הוא מעביר אז גם לדבר הרשות וכש"כ שאין איסור לדבר מצוה, משא"כ בק"ש דבעי כוונה טפי, שאין מפסיקין לדבר הרשות, הוא הדין לדבר מצוה דצדקה אסור להפסיק. וראה מש"כ להלן שאפילו מבקש ממנו פטור, ואין בו משום אל ישוב דך נכלם, ואף שהעוסק במצוה אינו פטור מהלאו, מ"מ פטור כיון שאינו נדחה אלא לשעה ומחמת שכעת הוא עסוק בק"ש, וגם העני אסור לו לבקש באותה שעה.

ובאחרונים יש שנסתפקו באין מעבירין על המצוות, אם היינו דוקא ממצוה למצוה אבל לדבר הרשות מותר, ונראה שאם רגיל להפסיק לדבר הרשות אין איסור להפסיק גם לדבר מצוה, וע"ז אנו סומכין בשלוחי מצוה לאסוף כסף לצדקה או לפדיון שבויים שמפסיקים באמצע להתפלל מנחה וכדומה, ולא אמרינן העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת ואין מעבירין, אם אינו מקפיד להפסיק באמצע לדבר הרשות, כגון לדבר עם חבירו בדברי רשות, א"כ לצרכי גבוה להתפלל מנחה לא גרע, וכן בנידון דידן במקומות שמפסיק לדבר הרשות, אף שמפסיק לדבר מצוה אין בזה איסור וכמש"נ.

ולפי זה למעשה כשעוסק בק"ש ובא עני לא יפסיק לתת לו פרוטה, ומה עוד שיש לומר דאסורא קעביד ולא מצוה, ובפסוקי דזמרה אף שפטור כשמתפלל, כיון שמפסיק לרמז לחבירו ולא חשיב הפסק מותר לתת, ובאמצע ברכות ק"ש צ"ב ונהגו להקל.

מציאת האשה פרק ששי כתובות

סז:

שבאו לינשא. משל דדקה דאמרין לקמן אשר יחסר לו זו אשה: מש"ע עיפות. שדמיהן יקרים והוא היה מעונג: ב"יטרא בשר. שהיה בשר צוקר והיה צריך בשר דמיו לטורא מעות: כפר קטן היה. ואין המותר נמכר: אמר"ל תיד. בשבילו והיינו רבותא ולעולם במשקל לטורא בשר קאמר: הווא דאמא. עני המבקש פרנסה: במה אתה סועד. מה אתה רגיל לאכול בסעודתך: בעתו. הכל לפי מה שהוא צריך כל יחיד ויחיד לפי לימודו: אמר רבא ב"י דקמא. מה דבר זה שארע לפני עמה שלא הייתי רגיל בכך שפאת זו לכאן ותרנגולת ויין ישן צידה: נענתי לך. דברתי יותר מדלי: אין

לך. משלו: ואינו רוצה להתפרנס. משל דדקה: יש לו ואינו רוצה להתפרנס. משלו אלא משל דדקה ומסגף עצמו ברעב: שתזוח דעתו עליו. יגבה לבו לומר דעתם לחזור ולגבות הימני הואיל ותבעוני משכון אין זו אלא הלואה ויעול בלא צושת שיאמר אין לי משכון והם יאמרו טול בלא משכון: צינורא דדשא. חור שצמפתן וייר

שבאו לינשא משיאין את היתומה ואחר כך משיאין את היתום מפני שבושטה של אשה מרובה משל איש: ת"ר ^(א) איתום שבא לישא שוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכל כלי תשמישו ואחר כך משיאין לו אשה שנאמר ^(ב) די מחסורו אשר יחסר לו די מחסורו זה הבית אשר יחסר זה מטה ושלחן לו זו אשה וכן הוא אומר ^(ג) אעשה לו עזר כנגדו: תנו

וחכ"א יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו. הני חכמים הם ר"ש דלעיל וא"ת והא לית ליה לר' שמעון דברה תורה כלשון בני אדם במסכת ראש השנה (דף טז.) ועוד הא דדרשין בפרק אלו מליאות (כ"ט דף טז:) הקס תקיס השג תשיב אפי' מזה פעמים אטו כולהו דלא כר"ש ואומר ר"י דכל היכא דליכא למידרש דרשין

שלחן ערוך ערוך יורה דעה סימן רנ סעיף א-ג

(א) כמה נותנין לעני, די מחסורו אשר יחסר לו. כיצד, אם היה רעב, יאכילוהו. היה צריך לכסות, יכסוהו. אין לו כלי בית, קונה לו כלי בית. ואפילו אם היה דרכו לרכוב על סוס, ועבד לרוץ לפניו כשהיה עשיר, והעני, קונה לו סוס ועבד. וכן לכל אחד ואחד. לפי מה שצריך. הראוי לתת לו פת, נותנים לו פת. עיסה, נותנים לו עיסה. מטה, נותנים לו מטה. הראוי ליתן לו פת חמה, חמה. צונן, צונן. להאכילו לתוך פיו, מאכילין. אין לו אשה ובא לישא, משיאין לו. ושוכרים לו בית ומציעים לו מטה וכלי תשמישו, ואחר כך משיאין לו אשה: הגה - ונראה דכל זה בגבאי צדקה, או רבים ביחד, אבל אין היחיד מחוייב ליתן לעני די מחסורו, אלא

מודיע צערו לרבים, ואם אין רבים אצלו יתן היחיד, אם ידו משגת.

(ב) אשה שבאה לינשא, לא יפחתו לה מנ' זוז. ואם יש בכיס, מפרנסים אותה לפי כבודה.

(ג) עני המחזר על הפתחים, אין נותנין לו מהקופה מתנה מרובה, אלא מתנה מועטת:

חידושי הרשב"א מסכת שבועות דף כה עמוד א

אילימא צדקה לעני מושבע ועומד מהר סיני הוא. יש מגדולי רבותינו הצרפתים ז"ל שאמרו דדוקא כשעני שואל ממנו צדקה דהשתא מושבע ליתן לו הא לעני דעלמא שבועה חלה עליו דאינו חייב ללכת לפרנס עניים במדי, ונראה לי ג"כ דדוקא במתנה מועטת כדי פרנסה לשעה כמו שאמרו (ב"ב ט' א') נותן לו פרנסת לינה הא ביותר מכאן חייב דאינו מושבע להעשירו, וכל זה נכנס בכלל מה שאמרו אלא לעשיר דלמעלה מן הצריך לו עכשיו עשיר הוא.

תשובה פו

[תהלים ק"נ ד'] הללוהו במינים ועוגב. וצ"ל מ"מ במקדש לא היו מכניסין עוגב. אלא טעמא בעי. ואולי מפני שהשם מגונה עוגב ע"ש עגביים ושירי עגבים של זנות, וט"ז בא"ח סי' קל"ב [סק"ב] מייתי דוהלא מי רגלים יפין וכו' היינו מעיין אחד הנקרא מי רגלים, ומ"מ אין מכניסין בעזרה מפני ששמו מגונה, וא"כ אפשר דה"נ, והגנאי זה דוקא בבהמ"ק וה"ה בבה"כ כדאיתא בשו"ע סס"י תקפ"ו, אבל בביתו של כל אדם לית לן בה, ושפיר אמר דוד המלך ע"ה הללו ה' א במינים ועוגב, ודוחק:

והיותו נלע"ד שהיה חק של עובדי כוכבים ומזלות הקדמונים להכניס כלי זה דווקא בבית עבודתם, כאשר גם עתה מנהג אבותיהם בידיהם, ואין משמשין בכלי זה לשום שמחה כי אם בבית תפלתם, ומש"ה נאסר במקדש משום חק ע"ז שהיה להם כלי זה לחק להם כבר קודם בהמ"ק, וא"כ נאסר לנו מדין תורה. ועיין פירש"י [בראשית ד' כ'] ביובל תופש כינור ועוגב לעבודה זרה, וא"כ הוי כינור ועוגב כמו מזבח ומצבה, עפמ"ש רמב"ן פ' שופטים בפסוק [ט"ז כ"ב] ולא תקים לך מצבה. מיהו כ"ז בבה"כ דומיא דחק עכו"ם הראשונים, אבל דהמע"ה בביתו היה מהלל בעוגב, דאדרבא יען זה נאסר לעכו"ם בביתם ע"כ היה משורר בביתו בעוגב לשם ד' א:

[ואבותינו ספרו לנו, שבימי קדם היה עוגב בפראג בבית הכנסת "על תנאי"ה], והזכיר זה בספר או"ן עמוד י"ז, אלא שם העיד שקר שיהודי מנגן בליל שבת עד חצי שעה בלילה, ה' יצילנו, עיין שם פ"ב דשבת [ל"ה ע"ב] שאפילו שופר לא היו מטלטלים אחר התקיעה ששית. גם אנו מקובלים שפסקו נגינתם בפראג טרם אמרם מזמור שיר ליום השבת, ומכל מקום אמת שבפראג השיר היה להם בעוגב, גם שנו

עתק, ולקו בנגעים ונתק, ואז השבתי והשגתי על כל דבריהם, ושלחתי למר חמי הגאון נ"י והעתקתיו הנה, ושלחתי ליד פר"מ נ"י, אולי יהיה לו לעזר מעט. ועל תשובתו הרמה אצפה ויודיעני עכ"פ מה הוא באותן הימים, חבלו יפלו בנעימים, עד יכון מקדש ה' במו רמים, חן וכבוד יתן ה' לא ימנע טוב להולכים בתמים. הכ"ד א"נ לנצח משה קטן סופר. ט' שבט תקע"ט
(ב) כך כותב על עצמו הג"ל בהקדמתו לספר או"ן.
(ג) לשון הכתוב: הללוהו במינים ועוגב.
(ד) וכ"כ בשו"ת החדשות סי' ג', ועעו"ש.
(ה) בשו"ת מלמד להועיל חאו"ח סי' ט"ז ד"ה המתירין, כתב שלא שם נגנו בעוגב אלא בבית הכנסת "מייעזל". ושם בתשובה הביא את כל הדעות בענין נגינה בעוגב בבה"כ בימות החול, ע"ש.

שלום וכ"ט ומזל טוב למו"ח גאון עולם משיש דור נור ישראל והוד תפארתם נ"י ע"ה פ"ה בקש"ת מו"ה עקיבא נ"י אב"ד ור"מ ק"ק פוזנא יע"א על הבן היולד בקראו שמו שמואל יהי ד' אלקיו עמו ויעל בית אל ותחו בציון עינינו מלכינו למזל אמן:

זרה שבועיים שלחתי לידי קדשו העתק מכתב תשובתי לק"ק ה"ב יע"א, האותיות שאלוני על מנהגי כנסת החדשה, ואז לא שזפתם עיני חברי "נוגה צדק" "ואור נוגה" שחברו יחדיו מר"א ליברמאן משנער דעל נהר פרת א, והוא בעה"מ או"ן (אור נוגה), אמנם תמול הגיעני ספר זה על הדילישאנס עם מכתב קדשו של מו"ח הגאון נר"ו שנכתב מש"ק ר"ח כסליו ונתאחר עד עתה, והלילה ראיתי בו:

הנה בעיקר הדין שירים בעוגב בבית מקדש מעט, אם שכבר כתבתי דעתי באגרותי לק"ק ה"ב, עתה למדתי איסור חדש מדברי הספרדי המשיב ראשון בספר נ"ץ, ואם כי במ"ש עמוד ד' כיון דהותר שירה דפומא שהוא עיקר השירה מכ"ש להתיר בכלי שיר, טעה בזה בפשטות, אדרבא עיקר החיוב בפומא והוא מעכב, ולבסומי קלא בעלמא מוסיפין לשורר בכלי שיר שהוא יותר ערב וחשוב כמובן, וא"כ אחר החרבן די לנו לשמש זכר למקדש בשירה דפומא שהיה מעכב ואין בו יתרת שמחה כ"כ, אבל זמרא דמנא שאיננו מעכב במקדש ואית ביה שמחה יתירה אפשר דלא הותר, ושגה בדבר פשוט. מ"מ מ"ש עמוד ו' שלא היה עוגב במקדש, שלא מצינו ברמב"ם פ"ג דכלי מקדש הל' ד', גם לא בש"ס סוכה [נ"א ע"ב] ועירוכין [י' ע"א]. האמת אתו בזה, אלא שציין בטעות, ובאמת דהמע"ה אמר

(א) תשובה זו נשלחה גם לב"ד דהמבורג בתאריך ט' שבט תקע"ט, ולפי זריזותו של מרן במלחמתו זו, וכפי משמעות לשונו במכתב שבסמוך [שנ' בספר אלה דברי הברית] נראה שיום ט' שבט הוא גם תאריך כתיבת התשובה. וז"ל מרן בראש התשובה להמבורג:

שלום וכו', לבי דינא רבא דק"ק המבורג. הן היום הגיעני מכתב לוטה פה מי"ג הגאון חכם דק"ק טריאסטא בארץ איטליא, ואותו צדיק הגאון שי' זרזני לצאת לעזרת ה' בגבורים. והנה לשעבר ביום בא מכתב קודש מרופ"מ שי' מהרתי להשיב ביומו, ואז עדיין לא ראיתי ניאוצות שבספר המירוס נוגה צדק ואור נוגה. ועל ידי מר חמי הגאון דק"ק פוזנא נ"י, הגיע אלי ספר הנ"ל, וכל הקורא קורע ותדמע עינו מאין הפוגות על רשעי ארץ אלו, תאלמנה שפתי שקר, הדוברות על צדיקי עולם

מהנגון המיוחד להם, אבל בכל שארי בתי כנסיות שבעיר גדולה לאלהים הלזה, לא עשו ככה, וגם זו משנתקלקלה שוב לא תקנוהו, ובכל מקום מושב בני ישראל לא שמענו ככה. וכבר כתב הש"ך בח"מ סס"י ל"ז [סקל"ח] דלענין מנהג בכל כיוצא בזה הוה לא ראינו ראייה ברורה שקבלו עליהם הדבר לאיסור, ועיין ב"ש בא"ע ריש סימן מ"ז [סק"א], מיהו כל זה בבית הכנסת דומיא דחק עכו"ם הראשונים].

ובעמוד י' כ' שלא מצא בספר שתי ידות דבר מעוגב. נ"ל כי הוא ממ"ש שם קל"ח ע"א אחר שקורא תגר על החזנים, כתב על כלל המנגנים בתפלה, וכתב וז"ל ואם כן יעשו מאינים ועבדי אלילים אילמים ארץ שעירי הלא משחת מקור מימם ולנו מקור חיים ולא משחת מקורי וכו' עכ"ל, משמע דקאי ביחוד על אלו כלים המיוחדים לשורר בבית עבודתם, והוא חק להם, לא לנו ה' לא לנו:

ונבהלתי מראות בהסכמות הנדפסות בנ"ץ עמוד ז', שם נאמר פשוט דבר להניח העוגב בבה"כ נשים. והנה ידוע אין חכמה לאשה לנגן בעוגב, וגם כי כבוד מאוד דריכת הכלי ההוא, ואיש נוצרי עומד ומנגן, ואיך הסכימו והפליאו עצה להעמיד המנגנים בבה"כ נשים להצית אש בנעורת לקיים שם עוגב כמשמעו, אתמהא, חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו. וכל הראיות דמייתי ליה להתיר ע"י נכרי בשבת, ואיכא דמייתי לה ממג"א סי' של"ח [סק"ד], ואיכא דמייתי מרמ"א [סי' רע"ו ס"ב] דמתיר לצורך סעודת מצוה. אמנם גם כי אין למידין היתר שבותים זה מזה, הנה מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא [כסנהדרין ל"ט ע"ב], דרמ"א סי' רע"ו מסיים דיש להחמיר במקום שאין צורך גדול, דהא רוב הפוסקים חולקים. ובמג"א סי' תר"י סק"ד כתב דממה שנהגו בליל יוה"כ ליקח גוי לשמור הנרות מפני סכנת נפשות דדליקה, מזה נכשלים לומר לכבות ולהדליק, ואין לו היתר כלל עכ"ל, וכן ראיתי כל רבותי וצ"ל הגאון הפלא"ה ומורי חסיד שבכהונה הגאון מו"ה נתן אדלער וצ"ל אסרו בכח שלא להדליק שום נר בנעילת יוה"כ, וכן אנו נוהגין אחריהם בקהלותינו פה. ובאמת כתבתי בגליון ש"ע סי' רע"ו וז"ל אפשר דלא פליגי אלא בשבת דאיכא

עשה ולא תעשה דרבנן, ולא אתי מצוה ודחי לה, אבל ביה"כ ליכא אלא ל"ת כמבואר ס"פ אלו קשרים [ק"ד ע"ב] רש"י ד"ה אלא לאו בקניבת וכו' דביה"כ ליכא עשה דשבות, וא"כ אפשר אתי מצוה ודחי ל"ת דרבנן, ק"ו מעגמת נפש דקניבת ירק דהוי שבות דמעשה דחמיר משבות דאמירה בעירובין ס"ח ע"א. ומזה יש ללמוד זכות על הנוהגים להדליק נר ביה"כ בשעת נעילה ע"י גוי. אבל כשחל בשבת ליכא למישרי עכ"ל על הגליון. ומ"מ איני סומך להתיר אפי' כשחל בחול^א. ובאמת אין לדמות היתר שבות במקום מצוה גופנית ועונג שבת או שמחת חתן וכלה להיתר שבות לצורך גבוה דחמיר טפי, דהרי אוכל נפש הותרה ב"ט משום שמחת הגוף ולא הותרה נדרים ונדבות לצורך גבוה למאי דקיי"ל [ביצה י"ט ע"א, ה' חגיגה פ"א ה"ח], ואפי' למ"ד נדרים ונדבות קריבין ב"ט, היינו משום דמחשב ליה צורך הדיוט שלא יהיה שלחנך מלא וכו' [שם כ' ע"ב], ואע"ג דקרבתות שהם חובה ליום דוחים אפי' שבת, מ"מ מה שאינו חובה וצורך כ"כ לא הותר אפי' ב"ט, ולצורך הדיוט שרי טפי. ועיין תו' פסחים פ"ד ע"א ד"ה ולא מילה. מכ"ש שאין לנו לבדות להתיר מה שאבותינו ואבות אבותינו נהגו בו איסור:

בנ"ץ עמוד כ"ה מפרז על דברי חז"ל שאין חיוב על כל יחיד להתפלל בעשרה בכל יום, ורבי אליעזר דשחרר עבדו להוציא רבים י"ח בקדיש וקדושה [ברכות מ"ז ע"ב], אין זה מצוה ויכול לכוין בביתו ביחוד ע"ש בהערה. אשתומא קאמר לשמטהו לאמורא מיניה [כחולין פ"ד ע"ב], איך אתי עשה דתפלת ציבור קדיש וקדושה ודחי עשה דאורייתא לעולם בהם תעבודו, הרי היכי דאפשר לקיים שניהם לא אתי אפי' עשה דאורייתא ודחי ל"ת, מכ"ש דלא לידחי עשה דרבנן עשה דאורייתא, אע"ג דעשה דרבים היא, אי היה אפשר לקיים מצות תפלה וקדיש ביחיד, יעויין תוס' ורא"ש ברכות שם. ואפי' למ"ש ר"ן בשם הרמב"ן^א דלאו משום דחיה אתאינן עליה אלא משום דכיון דע[ו]ן[ו]ן עשה מצוה [על ידו] הוי כמוכרו לו. מ"מ הא דברים הללו תמוהים מש"ס ברכות הנ"ל כמ"ש המג"א סי' צ' [סק"ל] עיי"ש. ועוד צע"ג מש"ס ע"ז ס"ד ע"א מדר' יהודה נשמע לר"ע וכו', ואיך נשמע זה, דלמא מתנת חנם ליכא

ומרן בעור מקומות נקט כן שהרמב"ן הוא בעל דעה זו, ראה שו"ת יו"ד סי' שכ"ב ד"ה כתב, ובהערה שם.

(ו) עיין שו"ת כת"ס חאו"ח סי' קט"ז ד"ה ואחר.
(ז) בר"ן לפנינו גיטין ל"ח ע"א הביא כן בשם יש מתרצים.

משום דהוי כמוכרו לו, מ"מ איסורא דמקיים כלאים איכא דלא מדחיא משום למעוטי תפלה וצ"ע. ורגיל אני לומר דעת הרמב"ן דהרי אפילו במוכרו ומחליף דבר בדבר ע"כ צריך שיהיה חביב על המוכר אותו דבר שניתן לו עבור חפץ שלו יותר מחפצו שהוא מוכר, דאל"ה למה הוא מוכר, זבן וזבין תגרא איקרי [כב"ב צ' ע"א], והכא ניקום ונימא ליה לזה המשחרר עבדו עבור מצוה, או ממעט תפלה בחנם עם העכו"ם, נימא לו מה תרויח במכירה זו להחליף מצוה במצוה מאי אולמא דהאי מהאי, אם לא תמעיט התפלה תקיים לא חתנם, אם לא תתפלל בעשרה תקיים לעולם בהם תעבודו, ומשו"ה פריך הש"ס מצוה הבאה בעבירה, ומשני דשפיר מרויח דמ"ע דרבים במקום מצוה יחידית. והתם נמי שפיר פריך מדרי"י נשמע לר"ע כו' דע"כ למעוטי תפלה חשיב מצוה טפי לדחות מצוה אחרת, וא"כ נשמע לר"ע, זהו משנלע"ד לקיים דינו של הרמב"ן. מ"מ מבואר דגם להרמב"ן מטעם דחייה אתאינן עלה ה. והיכי דאפשר לקיים שניהן מהיכי תיתי לדחות, דאל"ה הדרא קושיא לדוכתיה אהש"ס דע"ז הנ"ל וק"ל:

ומ"ש שם ראיה ממורה נבוכים [ח"ג פמ"ז] שבכלל מורא מקדש שלא להרגיל עצמו בכל יום, הוקר רגלך וכו'. ובמקום שחשב לא עמד ולא ישב ט, דמורא מקדש הלזה אינו דוחה אלא שלא להראות שם בלי חיוב, אבל המחוייב לבא אפי' בכל יום אין המורא דוחה חיובו, שהרי ארבעים שנים במדבר לא היה שם רק אהרן ובניו כהנים, ושמשו במשכן בכל יום ויום, ואיה מוראם, אע"כ שהחיוב לא יפטר מפני מצות מורא. ולא עוד אלא למ"ד פ"ק דחולין [י"ז ע"א] שנאסרו בבשר תאוה במדבר היה כל אחד נכנס בכל יום למשכן. וא"כ התפלה שהיא חיוב בכל יום כאשר יתבאר אין להפטר ממנה מפני מורא:

והנה ז"ל הרמב"ם רפ"ח מתפלה [ה"א] ולא יתפלל יחיד בזמן שיכול להתפלל עם ציבור ולעולם ישכים אדם ויעריב לבה"כ שאין תפלתו נשמעת אלא בבה"כ וכל מי שיש לו בה"כ בעירו ואינו מתפלל בציבור נקרא שכן רע, והוא מהש"ס [ברכות ח' ע"א], וכן איתא בש"ע סי' צ' סעי' י"א, ושם

סעי' ט"ז ההולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון בה אם לפניו עד ד' מילין במקום שמתפללין שם בעשרה צריך לילך לשם ולאחריו מיל, והוא מש"ס פסחים מ"ו [ע"א], ועוד שם סעי' י"ז מדברי אגודה שלא ישכים אדם לילך מעיר שיש בה י' וכו' ע"ש. ואיך הקל ראשו נגד דברי רז"ל. ולא עוד אלא שלפי דברי בעל המחבר או"ן, עמוד י"ט ועמוד כ"ד מבואר כשאננם הולכים לבה"כ אינם מתפללין כלל ואינם יודעים להתפלל, וא"כ אם יתיר להם שלא לילך לבה"כ כל ימות החול לא יתפללו כלל ולא יניחו תפילין. ומהתימא שכל כוונתם של אלו להמציאנו חן בעיני העמים והשרים, והנה כתיב בספר אורייתא דמשה [דברים כ"ח י'] וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ותנא ר"א הגדול אלו תפלין שבראש [ברכות ו' ע"א], ואיך זה המקנא יא לא שת לבו לזאת אם קנאת ה' צבאות תעשה זאת. אבל הלב יודע אם לעקל אם לעקלקל. ונקלותי עוד מזאת. בעמוד כ"ו שם העתיק תשו' הרדב"ז סי' ה', ונמשך אחריו באו"ן ח"א עמוד י"ג, והוא הוסיף עוד שהרדב"ז דעתו לבטל תפלה בלחש ולהתפלל רק בקול רם אם אפשר לבטלה בלי מחלוקת עיי"ש. והנה עד שקר העידו שניהם, ודברים אלו לא נמצאו ברדב"ז סי' ה', אך בסי' צ"ד מייא להו בשם הרמב"ן, ומחו להו אמוחא מאה עוכלי בעוכלא, כאשר אעתיק לשונו בקיצור ודילוג, וגם מ"ש סי' ה' אכתוב:

וז"ל סי' צ"ד י. דרמו עלי' המג"א סי' קכ"ד ס"ק ג', שאלת ממני ידיד נפשי על מעשה שנעשה בשנת הרצ"ט ליצירה נתעוררו קהל הספרדים על קהל המוסתערב אודות חזרת תפלה בקול רם שנהגו במצרים שהש"ץ מתפלל תפילה אחת בקול רם, וזה נגד דין הש"ס והפוסקים וספרי קבלה. וכן היה זה המנהג בכל המלכות בעיר הקודש וצפת ודמשק וחלאב, וטענו כנגדם כיון שכל קהלות הנזכרות היה מנהגם כך וחזרו לדין הש"ס, שגם קהל מצרים יחזרו גם הם ויתפללו ב' תפלות אחת בלחש ואחת בקול רם. טענו קהל המוסתערב שזו תקנת הרמב"ם ז"ל שכתב בתשו' בלשון ערב, וזה העתק שלה וכו', (והוא ככל מ"ש המחבר הזה וגם לשונו של רבי

(י) צ"ל: נוגה צדק.

(יא) א. חורינער כינה שם תשובתו שבנו"צ בשם קנאת האמת, וזה פשר כינוי זה שמכנהו מרן.
(יב) לפנינו ד' ורשא ח"ד סי' אלף קס"ה.

(ח) וכ"כ מרן בכמה מקומות, עיי' ח' ע"ז שם ד"ה והנה הר"ן, וש"נ.
(ט) מליצה המוזכרת אצל הקדמונים, ראה בהקדמת השגות הרמב"ן על ספר המצוות.

אברהם בנו של הרמב"ם, וא"צ להעתיק כי מועתק באון):

וע"ז השיב הרדב"ז וז"ל כל בעלי הדין והרב המתקן תקנה זו מודים כי מדין הגמ' בבליית וירושלמית והגאונים וכל הפוסקים ראוי לציבור שיתפללו שתי תפלות אחת בלחש ואחת בקול רם, וכן נהגו בכל הגלילות זולת המלכות הזה שפשטה בו תקנה הזו, ועתה (אולם) [כולם] חזרו לדין הגמרא זולת קהל המסתערי שבמצרים. ושאלתי את פי הבאים מארץ עדן, ואמרו שגם הם מתפללים ב' תפלות, וזו ראיה שלא פשטה תקנה זו יותר ממצרים וגלילותיהן, וכיון שכן לא היתה תקנה קבועה. וא"ת במקום שפשטה הרי היא קבועה, כדאשכחן בתקנת רגמ"ה שלא פשטה בכל העולם אפ"ה במקום שפשטה הרי הן עליהן כדיני דש"ס. י"ל בשלמא הנך פשטו ברוב גלילות אשכנזי וצרפית וקטלוגיא, וכיון שכך הוי תקנות קבועות, אבל תקנה זו לא פשטה אלא במלכות הזה, ואפ"י במקומה אין לה חוזק כשאר תקנות. עוד כי הרב בעצמו לא תיקן אלא לפי זמנו, שכ"כ בהדיא הראוי בזמניו זה, משמע שאם תתבטל הסיבה תתבטל התקנה וכו'. עוד ראיה גמורה שלא היתה תקנה זו קבועה אלא כפי הזמן וכפי המקום וכפי המתפללים, שמצינו לרב ז"ל תשובה אחרת בלשון ערב וזה העתק שלה, ואמנם מנהגינו לפי מה שראינו שהוא חיוב מבורר בעבור מה שאירע להמון מן המנהגים הרעים באלו הזמנים וכו' אמנם אם נתפלל בכל ימי החול במעט עם מקובצים נחזור לשמור הסדר הראשון להתפלל בלחש ובקול רם ע"כ. הרי אתה רואה בעיניך שלא היתה תקנתו קבועה אלא לפי המקום ולפי הזמן ולפי המתפללים, והוא ז"ל היה נזהר לשמור הסדר הראשון, אלא בעת שהיה חושש לסיבות שהזכיר. ועוד כתב ז"ל בתשובה אחרת (יג) שאפילו כולנו חכמים ויוצא י"ח אין חזרת תפלה ברכה לבטלה, שמתחלה כך נתקן וכו', ותשו' זו מייתי נמי ב"י [או"ח שם]). ומה שטענו כי הסבה שבשבילה נתקן תקנה זו עדיין במקומה עומדת וכו'. אדרבא אני מעיד מה שראיתי בעיני שהש"ץ לא הגיע לחצי התפלה וכבר השלימו רוב הקהל וחזרו לדבר זה עם זה, והדרא קושיא לדוכתא, ונמצינו עוברים על דברי הגמרא ופוסקים ובעלי קבלה, ולא הועלנו

כלום בתקנתנו וכו' וכיון שלא הועלנו כלום נחזור לדין הגמ'. עוד כי בזמנו ז"ל הכל היו נוהגים כמנהגו וליכא משום אגודות אגודות, אבל עתה בזמנינו שיש כמה קהלות ספרדים ומערביים ואסקיליאה וכולם מתפללים כדין הגמ', איקרי כאן לא תתגודדו, לפיכך הראוי שכולם יתפללו כדין הגמ'. ועוד האריך הרדב"ז עד שלבסוף סיים וז"ל לפיכך בנ"ד אם אפשר להחזירם לדין הגמ' שיתפללו ב' תפלות בלא מחלוקת כן ראוי לעשות, אבל אם א"א לבטלם בלא מחלוקת שב ואל תעשה עדיף עכ"ל בסי' צ"ד:

אמנם לעיל מיניה בסי' ה' (ה) השיב לשואל בלשון אחר. שאלה על מה סמכו בכל זה המלכות שלא להתפלל תפילה בלחש. תשובה, כבר נשאל הרמב"ם ע"ז והשיב בלשון ערב שאע"פ שנראה כן מדין הגמ', מ"מ בארצות הישמעאלים שמקפידים הרבה שלא להפסיק ולא לרוק ולא לדבר בתוך תפילתם וכו' עיי"ש. מלשון תשובה זו משמע קצת שהרמב"ם לא תיקנה, אלא העם נהגו ממילא כך, ולא מיחה בהם הרמב"ם, כמו בתענית כ"ו ע"ב ואורו"י לא מורין, ועיין תוס' ר"ה ט"ו ע"ב ד"ה ואי נהגו וכו'. מ"מ יראה שאין דעת הרדב"ז כמו שהעתיק זה המחבר, וכן מצא מציאה זו בעל הקנאה ע' כ"ו, ושקר ענו. ובב"י או"ח סי' רל"ד מייתי שחכמי צפת גזרו נידוי על מנהג זה (טו), והרוצה להכוות בגחלי נידוי שלהם יעשה מה שלבו חפץ:

וזה המחבר ג"כ בעמוד י"א העיד שקר על הרמב"ם במלתא דעבידא לגלויי, הוא העיד דרמב"ם פסק בשאר ימות השנה כר' גמליאל שלהי ר"ה [ל"ג ע"ב], והרי לפנינו ספרו פ"ח מהל' תפלה הל' ט' ש"ץ מוציא רבים י"ח וכו' במה דברים אמורים כשאנו יודע להתפלל אבל היודע להתפלל אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפלת עצמו. וכן מה שהעיד שם על בעל שמות בארץ. עיי"ש דלא נמצא בו שום משמעות דפסק כר"ג. עוד לו שם ע' י' הוליד חדשות מכח קושי' דאין מחויב לסדר תפילתו אלא בתפילת ר"ה ויוה"כ. ולא ידע כי זה קושית מג"א סי' קכ"ד ס"ק ג', ותירץ לחלק בין ש"ץ שצריך לסדר בכל יום ויחיד די לו בסדור תפילות פרקים: **ומכל** הנ"ל ראינו דעכ"פ אין אלו אנשים רשאים לבנות במה לעצמם, ואיכא לא תתגודדו

(יד) לפנינו שם סי' אלף ע"ט.
(טו) עייז ב"י שם.

(יג) סוגר זה הוצג כאן בטעות, ומקומו בסמוך לפני התיבה ותשו'.

רבתי ושאר גדולים שטעו הקוראים בדקדוקי טעמים וכו' אעפ"י שגערו בו מ"מ לא החזירוהו עיי"ש, וא"כ כמה תחת גערה בה הוא גברא שמכחישם לגמרי. ועיין עוד בש"ע סי' קמ"ג [ס"ב] ובמג"א ס"ק ג', וסי' רפ"ה ס"ק א', וסי' תר"ץ מג"א ס"ק ט' ט"ט, ש"ץ שאינו בקי בנגינה עיי"ש, א"כ המלעיג על כל אלו הנאמרים, עליו נאמר ולהג הרבה יגיעת בשר עירובין כ"א ע"ב, ובאחת יבערו ויכסלו [כתענית ה' ע"א]:

באו"ן ח"א ע' כ' שמה נאמר מי שמע קול מרע"ה באיזה ניגון ניגן זרקא וכו' ע"ש. הנה היום אומר כך ומחר יאמר מי ראה מרע"ה מניח תפילין על תמונה זו, ומי ראהו יושב בסוכה כזו, ומי שמע שתקע והריע בשופר בקולות אלו, עד שיאמר הא ליתא והא ליתא. אבל אנחנו על קבלת אבותינו נסמוך שלא הנחילו לנו שקר ח"ו, והם שמעו הנשמע וראו הנראה איש מפי איש עד מרע"ה. ובעמוד כ"א כתב באו"ן אם היה חוקה כפרה אדומה איך אנו משנים אותה כמה פעמים בשנה בר"ה ויה"כ ובט"ב. ואני לא ידעתי שום שינוי כי לעולם מנגנים זרקא כמשפטה וסגול כמשפטו, רק בט"ב מנמיך קולו כאבל המדבר, ובר"ה וי"כ כעומד נידון לפני המלך, ובמגילת אסתר בניגון של לב שמח, ובספר יוסף אומץ איתא שהיה מקובל על כל מגילה מה' מגילות ניגון אחר, ועל ההפסטה נמי מנגנין ניגון אחר, אבל לעולם הנגינה נשארת במשפטה בלי שום שינוי, רק השינוי בהרמת קול כמקובל לנו מאבות אבותינו:

אבל נראה עיקר כוונת בעל המקנא שכיון שלעת כזאת בלשונות העמים יש טעמים ונגינות אחרות בכל עם ועם כלשונם, א"כ טוב לו לקרות התורה עם נגינת לשון העמים המובן לנו עתה יותר מאותן הנגינות המקובלות, [ה] גם כי לשונו אשר הרחיב שאין בהם טעם וריח תורה לא משמע כן, מ"מ אפשר לדחוק ולפרש כוונתו כך. ובזה י"ל כל הגאונים הנ"ל נתכוונו לפסקי טעמים הנהוגים שנבין בהן מה שאנו קוראים. וביטול דעה זאת יבואר ממ"ש ד"מ ומביאו מג"א סי' ס"א ס"ק י"ד דתלמיד רבינו יונה ס"ל דמ"ש שאנשי יריחו היו כורכין שמע ולא היו מפסיקין, שלא היו קוראין בטעמים, ויש מי שחולק ומפרש שלא היו מפסיקין במקום שראוי

כמ"ש הרדב"ז הנ"ל, והוא לא היה רוצה להכנס במחלוקת לבטלם ממנהגם שהיו המוסתערבים מוחזקים בו, ובאו חכמי צפת וגזרו נידוי ע"ז, וא"כ קמייתא בטל אחרניתא מוסיפין. ובעמוד כ"א הרבה הבלים בענין לא תתגודדו, ומהרדב"ז הזה שהביא הוא ממנו הראיה בעמוד י"ג מבואר דאיכא הכא לא תתגודדו. ובכל חילוקיו וכרכוריו אשר כרכר זה המחבר לא יצא י"ח דברי הפוסקים בש"ע א"ח סי' תצ"ג דהסכמת מג"א [סק"ו] דהרי"ף ותו' והרא"ש ס"ל דלמסקנא גם במנהג שייך לא תתגודדו, ולהתו' [פסחים י"ד ע"א ד"ה שתי] אפי' מתקבצים ב' עיירות במקום אחד צריכים לנהוג מנהג אחד, וע"ז פליגי ברמזים [שם סי' מ"ז]. ובגליון ש"ע שלי כתבתי דס"ל להירושלמי שבתו' פ"ק דפסחים דדוקא בירושלים שכל ישראל מתקבצים בשער אחד ברגל איכא קפידא טפי, מקרא דכתיב ויאסף וכו' בחגיגה כ"ו ע"א ע"ש ט"ו. ולסוף מסיק מגן אברהם דבעיר אחת כופין את המיעוט לנהוג כרוב, והיינו נדון שלפנינו:

ולשון הרמב"ם סוף הל' עכו"ם [פי"ב] הל' י"ד ובכלל אזהרה זו שלא יהיו שני בתי דינין בעיר אחת זה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג אחר שדבר זה גורם למחלוקות גדולות שנאמר לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות עכ"ל, ועיין תשו' מעיל צדקה סי' נו"ן דף ס"ה ע"א ד"ה וזה לי לישועה, מאי דפסק הרמב"ם אפי' בדבר שאינו אלא מנהג לא יהיה ב"ד אחד נוהגין כן והשני הפוכו וכו' ע"ש, ובתשו' אחרת^(ז) הארכתי בזה בתכלית, אך פה לא אבוא בפלפולים רק להודיע לעמי כי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו בעו"ה:

ועוד לו בני"ץ עמוד כ"ד בענין נגינת טעמים, פער פיו וכתב מעולם לא קריתי בניגונים ההמה המבלבלים הכוונה ואין בהן לא טעם ולא ריח תורה עיי"ש. הנה אם יכחיש שלא נתנה נגינה כלל במסורת ממרע"ה^(ח), ויעשה כמה ספרי קבלה פלסתר, ומאמר חז"ל [מגילה ג' ע"א] אלו פיסקי טעמים וכו', א"כ הוי כמרים יד בגלוי פנים. והנה בש"ע סי' קמ"ב [ס"א] אבל אם טעה בנגינת הטעם אין מחזירין אותו אבל גוערין בו עכ"ל, וכן העיד מהר"י איסרליש בכתבים סי' קפ"א וז"ל וכן ראיתי כמה פעמים לפני

ש"ב, וראה שם בפי' ברית עולם לחיד"א.
(ט) צ"ל: תרצ"א סק"י.

(טז) וכ"כ לעיל סי' א' ד"ה הנה, וש"נ.
(ז) תשובה סי' א' הנ"ל.

(ח) שו"ת הרשב"א המיוחסות סי' רל"ח, וספר חסידים סי'

ר"פ הקורא עומד [כ"א ע"א ד"ה בשני] לא נתיישב כ"א. ולהנ"ל נחא דמרע"ה לא תיקן אלא שלא ילכו ג' ימים בלי תורה, וא"כ בתרגום לחוד סגי מה שמבינים, ואתי עזרא ותיקן קריאת התורה אע"פ שאינו מובן:

והנה האידנא אין אנו נוהגין לתרגם כי אין אנו מבינין התרגום, כמ"ש בש"ע סס"י קמ"ה ובתו' מגילה כ"ג ע"ב ד"ה ל"ש, ע"ש כוונתם דלא תיקשי הא דבר הנאסר או נתקן במנין אפי' בטל טעם לא בטל התקנה, לזה כתבו שגם בימיהם לא היו מתרגמים בכל מקום, והיינו כפמ"ש המג"א רס"י תס"ח לענין גילוי וק"ל. והנה כ"כ בש"ע סי' רפ"ה שיקרא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ופירש"י חשוב כמו תרגום, והיינו מפני שאין אנו מבינים התרגום, והכל מטעם הנ"ל שגם בימיהם היו מקומות שלא היו מבינין. מזה אנו למדין שעכ"פ אין להלביש הפסוק בניגון עם אחר שאינו שייך ללשון זה, כי הקריאה הזו מעיקרא ניתקן מעזרא באין מבין, אלא שהוא היה מתרגם ג"כ, ועבד תרתי, אבל להלביש התורה במלבוש נכר בציבור לא תיקן עזרא, וה"ל דבר שניתקן במנין בכל מקום וא"א לבטלו דהרי גם הם לא הבינו:

והא דאין אנו מתרגמין בבה"כ תרגום אחר המובן לנו תחת תרגום הארמית, ונקיים תקנת עזרא שתיקן להבין להעם. וכבר בימי חכמי התלמוד היו מקומות שלא היו בקיין בתרגום הארמית, ולא העמידו תורגמן, ומ"ט לא תרגמוהו בלשונם. משום שא"א בשום אופן לכוין האמת בפשטות כוונת הקרא אם איננו מקובל מפי מרע"ה מפי הקב"ה, ואע"ג שאין הפסד אם אדם מתרגם התורה בכל לשון שירצה ולפרש בכל פירוש הנראה לו ולקבל שכר שיחה נאה, אבל לקרות בציבור אם לא יכוין האמת יהיה דובר שקרים לא יכון. וראה נפלאות ברמב"ן פרשת ויגש [מ"ו א'] בפסוק ויזבח זבחים בחכמה רבה שבקבלת אונקלוס ותרגומו שמות הקדושים ומדותיו ית"ש ומי כמוהו מורה. ע"כ אין בריה יכולה לכוין זה מעצמו. וכבר באגרת שכתבתי להמבורג כ"א כתבתי שאם התירו להתפלל בכל לשון באקראי

להפסיק, אבל נגינת טעמים אינו מעכב בק"ש, וכתב ד"מ [אות ח'] שאפי' המחמירים לא יחמירו אא"כ אינו מבטל כוונתם כי הנגינה למי שלא רגיל בה מפסיד הכוונה ע"ש, למדנו מזה ב' דברים שאין ההפסק במקום שראוי להפסיק הוא נגינת הטעמים דאל"כ במאי פליגי אתר"י, ועוד שמענו שהטעמים האמתיים הן הן אלו הטעמים שאינם רגילים על לשוננו, ומש"ה בק"ש דבעי על לבבך כוונת הלב לא יטעום בטעמים, מ"מ בקריאת התורה אית בהו קפידא בטעמים אלו דוקא כמ"ש לעיל:

ומיהו טעמא בעי כיון דבאמת מבלבל הכוונה בק"ש מ"ט מקפידין בקריאת התורה על אותן הטעמים. נ"ל דיש לשאול קושיא זו על עזרא הסופר שקרא התורה והעמיד תורגמן, כדאיתא בפ"ק דמגילה [ג' ע"א] ובקרא [נחמיה ח' ח'] מפני שהעם לא הבינו לשון הקודש ע"כ הוצרך להעמיד תורגמן, וא"כ כיון שהתרגום הבינו כלם מ"ט לא קרא התרגום לבד. אע"כ שא"א לצאת י"ח קריאה אלא בלשון הקדש. אע"ג דאלו נאמרין בכל לשון, ומסקינן פ"ב דמגילה [י"ז ע"ב] ובסוטה [ל"ג ע"א] התורה בכל לשון, ופי' התורה, עפ"י דרכו של רש"י היינו פרשת זכור שהוא דאורייתא או מקרא בכורים, והוא יוצא ידי חובת דאורייתא בכל לשון, אבל לצאת ידי חובת תיקונו של מרע"ה או עזרא לקרות בתורה הוא דוקא בלשונה, כי א"א לתרגם בשום אופן כל המכוון בפסוק או לשום טעם, כי הלשון מסוגל. ומ"מ כדי להבין העם ג"כ הוסיף עזרא ותיקן להעמיד תורגמן לתרגם עכ"פ פנים אחד מכמה פנים בתורה, שהיה אותו הפירוש מקובל בידם הלכה למשה מסיני, ומימות משה עד עזרא היו קורין רק בלה"ק כי היו מבינים, ולאחר שנתבלבלו לשונם בבבל העמיד תורגמן, וקריאת לה"ק לא זזה ממקומה. ועיין בש"ס ב"ק דף פ"ב ע"א, ה"מ לשנויי משה תיקן לקרות התורה בלה"ק שמבינים ואתי עזרא ותיקן בלשון תרגום המובן וגם לה"ק, אלא עדיפא מיניה משני שיהיה דומה לשארי י' תקנות שתיקן שחידש דבר מעצמו. וכזה י"ל קושית מג"א רס"י קל"ה, דנהי דתירוצו עולה להרי"ף אבל לשון רש"י

הפרשיות, לאפוקי פירוש הר"ח המובא בתוס' סוטה ל"ג ע"א ד"ה כל, ופי' רב האי גאון המובא בחי' רשב"א ברכות י"ג ע"א, דמפרשים דקאי על נתינת או כתיבת התורה ע"י מרע"ה. (כא) וכן הקשה מרן בהגהות השו"ע שם, ונשאר בצ"ע. (כב) ה"ה תשובה סי' פ"ד דלעיל ד"ה ומה שאין.

(כ) באלה.... הגי' תוס', וכצ"ל, והכוונה לתוס' ברכות י"ג ע"א ד"ה בלשון, ותוס' מגילה י"ז ע"ב ד"ה כל. ומ"ש בהמשך "ע"פ דרכו של רש"י", אין הכוונה שפירשו כן בכונת רש"י, שהרי ע"כ אין לפרש שרש"י נתכוין לקריאת פרשת בכורים, אלא ר"ל ע"פ דרכו של רש"י שפירש דאירי בקריאת

ליחידים שבציבור או אפי' ליחיד ממש, אבל לקבוע בקביעות תמידית ולהעמיד ש"ץ ולהשכיח לה"ק לגמרי א"א בשום אופן, דא"כ היו אנשי כנה"ג מתקנים התפלה בלשון המובן להעם אז דהיינו תרגום ארמית:

והנה בעל התשובה הלזאת מזהירם להתפלל י"ח בלה"ק ולומר זמירות בלשון אשכנזי צח. ואומר אני גם כי אין רעש כ"כ באמירת שירות ותהלות ^{כח}, אבל ממ"נ אם לא יבינו דברי ק"ש וי"ח כלל, מ"ט לא יצוו על ככה ללמד ולהבינם לה"ק, הרי למדום לשונות הגוים, ולמה לא ילמדו להבין מה שהם מקבלים עול מלכות שמים ומתפללים, ואם באמת ילמדום א"כ מ"ט יתרגמו התפלות ^{כח}. וכבר כתבתי שא"א לכוין האמת בכוונת קרא ^{כח} ובפרט בשמות הקדושים ומדותיו, ראה מ"ש התו' במגלה כ"ד ע"א ד"ה ואם וכו' אנו מתרגמין הפטרות פסח ועצרת משום פרסומי ניסא ע"ש, וכן ראיתי נדפס בסידור רומוני"א, והנה בימיהם כבר לא ידעו תרגום שמש"כ לא תרגמו כל השנה, מ"מ משום פרסומי ניסא תרגמו בימים ההם, כמו בקריאת מגילה דאמרינן אפילו לא ידעו מאי קאמרו איכא מצות קריאה ופרסומי ניסא במגילה י"ח ע"א, וקשה עכ"פ טוב היה להם לפרש התרגום של הפטרות אלו בלשון ותרגום שמבינים. אע"כ א"א לקרוא בציבור שום תרגום שאינו מקובל מפני התוארים והשמות וכדומה:

וכבר כתבתי באגרת הראשון ^{כח} שאפי' אם נאמר שב"ד קטן יכול לבטל, מ"מ מגין אחר בעי' להתירו, ונצטרך להעמיד למגין חכמי ישראל אשר הגיעו להוראה ונסמכו מרבותיהם להורות בצדק וסמיכה הנוהגת בזמנינו מיהא, ולא יהיה ביניהם ב"ד שרי' שהתירו כבר ג' דברים שהיו מוחזקים באיסור, עיין פ"ב ממרים הל' ח', והוא ממס' ע"ז ל"ז ע"א, ואשר בלא מחיר יורו דלא זילא אאוגרייהו, ואז מגין כזה כשיעמדו למגין נראה מה יסכימו רובם, אשר מפיהם אנו חיים, והם יגדרו גדר בקעה אשר נמצאת בארץ שנער:

והנה על הכלל אני אומר כי דברי המחבר או"ן הזה בספרו אור נוגה סותרים את כל כוונתו בנוגה צדק, שהרי בח"ב בהערות שבגליון עמוד

ל"ח קורא תגר על השואלים לרבנים אחרים שאינם מעירים, כי לכל דיין בעירו להורות ולהנהיג בני עירו ואליו ישמעו, ועשה שחוק והיתול מכל חיבורי שו"ת שחברו להם יחדיו מגאוני עיר ועיר מדינה ומדינה, וסיים שם וכל עוד שיורה להם עפ"י התורה אין אחריות של ב"ד אחר עליהם עכ"ל, ועפ"ז כתב בסיום ספרו ע' נ"א וז"ל ואם לפעמים הרשות נתונה לבטל שום דבר מדבריהם לצורך שעה, הנה הרשות נתונה רק לחכם העיר לשפוט לפי שכלו עכ"ל, דקדק לומר חכם העיר ולא חכמי הדור, למעט שאר חכמי ישראל אשר חוץ לעיר. הנה כי כן מה יועיל לנו ספר ג"ץ הדורש מליווארנא ואונגאריע, אשר כפי הנראה השאלה נשאלה למרחקים לאלו דוקא, ולא מחכם העיר ההיא היושבת על נהר אשר רמז עליה באו"ן והעלים את שמה, ומכל שכן עתה בק"ק ה"ב אשר חכמי העיר צועקים על הכנסיה החדשה, וא"כ מי התיר לבעלי הכנסיות לשמוע לאלו רחוקים ולהזניח עצת הקרובים, ולכל הפחות היה חיוב על אלו הרחוקים שלא להשיב לשואליהם בענין זה עד שיכתבו לב"ד שבעירם לשמוע טעמם מ"ט לא התירו הם דברים אלו, אולי יהיה להם טעם נכון ששייך לאסור בעירם טפי, ועיין ב"י י"ד סי' קצ"ד בענין ימי טוהר לחלק בין המקומות הקרובים לצדוקים והקראים לבין הרחוקים, שהרי ב"ד שבעיר מחוייבים לעיין במילי דמתא, ומר כי אתריה, ואיך החליטו להשיב שואליהם ממרחק. ובאמת רוב חכמי ישראל הישרים בלבותם נזהרים שלא להשיב ליחיד השואל כשיש מומחה בעירו, אם לא כאשר הגיע אליו השאלה מהמומחה בעצמו, או לפעמים דברי ריבות בין חכמי העיר וצד אחד שאלו לגדולים, ואז המשיב מגלה הדבר להרב שבעיר לאמר מדוע ככה פסקת הלא לפי דברי שכנגד אין הדין כן, אבל אלו הרחוקים שבנ"ץ השיבו טרם חקרו מחכם העיר. ואפי' יהיה הדין אמת מ"מ עוברים דרך המוסר. ושם ע' כ"ה העיד הוא עצמו שיש גדולי ישראל לאלפים במדינותינו ת"ל, ומ"מ היה כאניות סוחר להביא ממרחק חוץ למדינה ארץ איטאליה והגר:

והנה המחבר הזה כתב בהערה הנ"ל מה דהוי קמכנפי רבנן כי היכי דלמטייהו שיבא מכשורא [סנהדרין ז' ע"ב], מדת חסידות היו עושין וידעו בלי ספק שאלו לא יחלקו על דבריהם, ומשם

(כח) המקראות.

(כו) לעיל סי' פ"ד ד"ה ואם לדין.

(כג) בלשון לע"ז.

(כד) השירות והתהלות.

מטומאה לאכילת תרומה קאי, ומי בטלו ח"ו, ועזרא הוסיף להחמיר להצריך טבילה לעוסקי תורה כמבואר במרובה פ"ב ע"ב. שוב כתב דשמואל אמר כמה פעמים אי איישר חילי אבטלנו. לא ידעתי מכמה פעמים אלא פעם אחת פרק השולח, ומשם ראינו לנגדו דשם ל"ו ע"ב אמר שמואל עולבנא וחוצפא דדיינא לשמוע תקנת הלל נגד ד"ת להוציא ממון ע"י פרוזבול, ואמר אי איישר חילי טפי מהלל אבטלנו, אבל כ"ז שלא יהיה גדול טפי מהלל א"י לבטל, אע"פ שלדעתו דשמואל הוא עולבנא דדיינא, מ"מ א"א לבטל תקנת הלל מבלי שיהיה גדול בחכמה ובמנין:

ובאותו עמוד כתב זה המחבר עוד וכן בכל דור ודור התורה נתונה בידי חכמי הזמן להקל ולהחמיר לאסור ולהתיר לפעמים לפי ענין הדור, ואף לפעמים נגד ד"ת אם השעה צריכה לכך עכ"ל. והנה אם כוונתו שביד ב"ד לעקור דבר מה"ת, ויהיה כן לעולם מפני הדור שנשתנה הענין מאשר היה בדורות קדמונים, ה' יצילנו מזה וכיוצא בו, אפי' נביא נהרג על זה, אך לפי שעה דוקא למיגדר מילתא ובמוחזק לן לצדיק כגון אליהו בהר הכרמל שומעין, ולאחר שעה יחזיר דבר ליושנו, וכ"ז במוחזק לן לצדיק כמבואר ס"פ אלו הן הנחנקין [פ"ט ע"ב]. וז"ל רי"ו בשם רמ"ה הובא בב"י בדק הבית ב"ד סי' רמ"ב סומכים על המתיר בשיש ראיות מד"ת או מד"ס ואין מכוי' להראות פנים בתורה שלא כהלכה, אבל המראה פנים שלא כהלכה ה"ז כמין שבאומות וא"צ לומר שאין סומכין עליו עכ"ל. ואחז"ל [סנהדרין מ"ו ע"א] ב"ד מתני' לעקור דבר מה"ת ולא לעבור על ד"ת אלא לעשות סייג לתורה, ופי' הט"ז בג' דוכתי בא"ח סי' תקפ"ח ס"ק ה' ובי"ד סי' קי"ז ס"ק א' ובח"מ סי' ב' עיי"ש:

שוב כתב עמוד ל"ט שלמה שתיקן עירובי חצירות היה לו לתקן שכל אחד יעשה לחי בפתחו ע"ש. לא הבין ענין תיקון עירובי חצירות וענין לחי וקורה שבין מבוי לחצרות ורמי ב' תקנות אהדדי. וכל המתחיל יודע כי הלחי והקורה הוא שלא יטעו להוציא ממבוי לר"ה, ע"כ עושים לו הכיורא בלחי כדי שיראה ויזכור למ"ד לחי משום היכרא, ואלו היה התיקון בחצר נמי מה"ט דחיישנין שיטעה ויוציא מביתו לחצר, היה קשה קושייתו דדי בלחי בפתח ביתו, אבל התם לא משום שמא ישכח ויצא, אלא מפני שכמה בתים משותפים בחצר אחת ונעשה תכונ

ראיה מ"ט לא שאלו למקומות אחרים לשמוע מה ישפטו הם בזה אלו דבריו. והנה אמת כי רש"י בחולין נ"ב ע"א [ד"ה בתרין] כתב ג"כ אין לדיין אלא מה שענינו רואות אבל הוא יזהר יפה וכו', אלא דהתם מיירי במילי דטריפה כשאין ספק בדין עצמו רק בדמיון מילתא למילתא או אם ענינו שלטו בבדיקת הטריפות, וכן בענין ראיית דם נדה ספ"ב נדה [כ' ע"ב ד"ה מפכח], וכל הדומה לזה שלבו של אדם נוקפו אם דמיון כוזב אם לא, ע"כ כתב רש"י בזה אין לדיין אלא מה שענינו רואות, ומ"מ כתב שיהא נזהר לקבץ כל טבחי מתא הבקיאים בכיוצא באלו. ואפי' הכי לא קי"ל כוותיה דרש"י גם בזה בדורות האחרונים אין לדיין לילך אחר ראיית עיניו, כמבואר בש"ע שאין אנו בקיאים בבדיקות הטרפות ולא במראה דמים. אבל מילתא דתליא בסברא, ואדם מסופק הלכה כדברי מי, ואינו רוצה להיות גס לבו בהוראה כשוטה רשע, פשוט הוא שצריך לימלך עם חבריו הצדיקים, ותשועה ברב יועץ אפי' במילי דעלמא, ולא תהיה תורה שלימה שלנו כשיחה בטלה. והנה מצינו רב דנטל רשות מרבי יורה יורה ידין טרם שירד לבבל בפ"ק דסנהדרין [ה' ע"א], ואפ"ה שדר ליה לרבי ביני חטי בכתובות ס"ט ע"א, ופירשו תו' בשם ר"ח שאלות הרבה שאלו והיו אגרות תפורות זו לזו ובין אותם תפירות כתב שאלה זו, בקידושין מ"ד ע"ב אפכוח ושדרה לקמיה דרב, ובשבועות מ"ח ע"א שלחוהו בימי ר' אמי וכו', ועוד שם מ"ח ע"ב אייתינה איגרתא ממערבא וכו', וב"ב מ"א ע"ב, ובשבת ס"פ אלו קשרים [קט"ו ע"א] אתא איגרתא ממערבא וכו' פירש"י כי היכי דלקבלו מיניה, ובפרק כל הבשר [ק"י ע"ב] כי סלקת להתם בעי מינייהו כבדא וכו', וכהנה טובא בש"ס, ובירושלמי ספ"ב נדה ר"ח העיד על עצמו שכל מה שהורה לא הורה עד ששמע להלכה כשערות ראשו ולמעשה ג"פ, והך עובדא לא אתא קמיה דרבי אלא ב' זימני לכן צירף עמו רבי יוחנן ור"ל, ומביאו ב"י י"ד סי' רמ"ב. ומי בזה"ז שיכול לומר כן על עצמו, ואיך יוציא דבר גדול מתחת ידו ולא יטול רשות מרביותיו וחביריו גאוני הזמן כי לא אלמן ישראל תלי"ת:

ובאותו עמוד ל"ח שגה בזה המחבר במה שהתשב"ר יודעין, שכתב עזרא ביטל טבילת קרי [אף שהוא מצוה בפירוש בתורה] ומייתי קרא דאורייתא כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור וכו'. ואפי' בי רב לא קרי, דהאי קרא לטבילה

ובפמליא של מטה, עיין פרש"י שם, ועיין מתיקות לשון מהריעב"ץ ז"ל בסדור שלו בזה. והא דאין אנו מתפללין גם על שלום שונאיו שבמלכותו, היינו טעמא שהמורדים במלכות רשעים הן, ואין שלום אמר ד' לרשעים. ובכל הדרשות אנו מזהירין בכל עת בכלל כל מצוות התורה לנהוג כבוד ויראה במלך ושריו מנהיגי עיר ועיר. אך אעתיק פה קצת מדרושי פה ק"ק בשבת שובה קע"ו לפ"ק אשר זה לשוני שם כח):

עוד אפרש קרא במשלי [כ"ד כ"א] ירא את ד' ומלך עם שונים אל תתערב. קשה מה ענין יראת ה' לענין מלך בשר ודם. ומי הם אלו השונים שלא יתערבו עמהם. ובקהלת [ח' ב'] כתיב אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלדים, וע"ש פירש"י היטב. והנלפע"ד בכל הנ"ל ע"פ מה שאקדים כי יראת האדם את המלך הוא על אחד מב' אופנים, הא' כי יש בידו להמית ולהחיות וחמת מלך מלאכי מות, וזאת שנית כי אנו מאמינים שהקב"ה מושיב מלכים לכסא, והוא האיש אשר בחר בו ה' להושיבו מושב אלדים בארץ, והוא למטה במקום השר שלמעלה, ולהדיא כתיב [דהי"א כ"ט כ"ג] וישב שלמה על כסא ה', וכן אפי' מלך או"ה ממלא מקום השר שלמעלה ויושב על כסאו ממש. וראה איך אנו מברכים על המלך שנתן מכבודו לבשר ודם, ולא אמרינן שנתן כבוד לבשר ודם, אלא נתן מכבודו ית"ש, ואם לא נאמין באמת שמכבוד שמים ניתן לו איך נבוא לפניו ית"ש כדוברי שקרים לומר מכבודו, ואיננו, ואין זה מברך אלא מנאץ. אע"כ זה מקובל אצלנו באמת ותמים כי המלך הוא בחיר ה' ומחוייבים לירא ממנו ולכבדו מפני מורא כבוד שמים כט). והנה ההפרש בין ב' היראה הוא מבואר שכל אותן בעלי הפקר שאינן מאמינים בדת אינם יראים את המלך אלא מחמת זרוע עוזו של מלך שיראים פן יהרגם, אין מוראם וכבודם אלא בפניו אבל בחדרים הם מבזים המלך ושריו ויועציו, וכל פקודיו ומצוותיו לשחוק בעיניהם כי חכמים המה בעיניהם יותר משבעה משיבי טעם המלך, ואפי' נשבעו למלך שיהיו נאמנים לו, השבועה זו היא בעיניהם כשבועת אונס מפני תוקפו של מלך, ואם ימצאו מקום למרוד בו ימרדו בו. וזאת שנית שאפי' אותו מקצת יראה וכבוד שהן נוהגין בו בפרהסיא

של חצר כר"ה, והעולם יטעו ויאמרו כשם שמותר לטלטל בתוך החצר ומבית לחצר אע"פ שהוא של רבים ה"נ נטלטל ברה"ר ממש, ע"כ עשה שהמע"ה שיהיו כל בני החצר משותפים במין מאכל אחד בבית אחד שבחצר, ויהיו כולם כבני בית אחד הדרים זה ע"ז והוי החצר כרה"י, ומה יועיל לזה לחי או קורה בין עיניו של זה החונף:

בהערה שבגליון עמוד ל"ג כתב משל מסריקת הראש והחפיפה וכו', והנמשל ללמוד לשונות הגוים. ואין המשל דומה לנמשל, דוודאי אם נזהרין בסריקה וחפיפה ניצולין משחין וגרב, אם לא יהיה ע"ד העונש והפלא את מכותך, משא"כ מי שאינו סורק ראשו אזי בלי עונש יבואו לו ערבוביתא דרישא בטבע, אבל מי שלא למד שום לשון מלשונות העמים אפשר שלא יבואו אליו גוי מרחוק ולא ידרוך אשור בארמנותיו, ואפשר אפי' גם אם ילמוד לשון צרפית יבא עליו גוי מרחוק ספרדי וישמעאלי אשר לא ישמע לשונו. אמנם בכ"ז איני אומר שלא ללמוד לשונות עמים. אבל עכ"פ הוא העתיק דברי' בלי עיון, ובלי דעת מלין יכביר, אלא ששמע עצת ר"ע אם תרצה להחנק התלה באילן גדול [פסחים קי"ב ע"א]:

עוד הרחיב והעמיק בעמוד כ"ג להחניף להיות מצלאין לחיי מלכא ובנוהי. ואת מי אין כמו אלה [כאיו"ב י"ב ג'], תלי"ת בכל בתי כנסיות ישראל מתפללין על שלום מלכות והשרים, וכ' בש"ע סי' רפ"ד במג"א ס"ק ז', וביאור דברי מג"א שכתב שבכל מקום יש ישראל, היינו משום שמפורסם באמונתנו שכל אדם חייב לאהוב מלכו ולשנוא שונאיו, וא"כ ע"ד משל היהודים שבארץ הודו שונאים את מלך כוש הואיל ושונא את מלכם, וא"כ איך יתפללו היהודים שבכוש לשונא מלכם שיפלו מן השם, דאי לאו דידוע ומצווה עלינו לאהוב מלכינו ולשנוא שונאיו לא היה קשה מידי, וע"ז תירץ שאין הכוונה על מלך אחר אלא על מורדיו שבמדינתו, וזה בוודאי אינו בר ישראל, שה"ה מושבע על הר סיני שלא לשנוא מלכו. ואמנם על שונאיו שבין המלכיות יש לנו תפלה אחרת, והוא ס"פ היה קורא [ט"ז ע"ב] יה"ר שתשים שלום בפמליא של מעלה

כט) ראה עוד שו"ת חו"מ סי' ק"צ ד"ה אומר, ומכתב סופר ח"א דף ע"א טור א'.

כז) צ"ל: על שונא מלכם ש"פ ל.

כח) נדפס בדרשות חת"ס ח"ג (ירושלים - תשי"ט) ע' ל"ז.

בשלומינו בין המלכות. והעתיק דברי ירמי' [כ"ט ה' - י"א], ושכח קרא דישיעי' ס"ב [ו'] המזכירים את ה' אל דמי לכם ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ. ודברי ירמי' אמורים בשבועים של בבל שהיו נביאי השקר אומרים שיצאו קודם הזמן, ע"ז אמר ירמי' שקר הם אומרים בנו בתים וכו'. אבל סוף ע' שנה כבר הרבה דניאל להתפלל, וכמשחז"ל [מגילה י"ב ע"א] דניאל מנה וטעה, ולפי טעותו התפלל למהר הקץ. וישעי' מיירי בגלות הזה דכל יומא זמנו, ומצוה עלינו לבקש את ה' אלקינו ואת דוד מלכנו. ומ"ש רש"י שלהי כתובות [ק"י ע"א ד"ה ושלם] בפי' שלא לדחוק את הקץ שלא להרבות בתפלה, שלא להרבות דייקא, כגון יוסף דילי"ריינא וכדומה, אבל להתפלל עליו בכל יום חובה עלינו. ואחז"ל בפרק ערבי פסחים [ק"י ע"ב] ברכה דאפטרטא מגן דוד, ומפיק ליה מקרא [ש"ב ז' ט'] ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים, ואתם אין מפטירין בנביא ואין מברכים מגן דוד. ועיין בשוחר טוב מזמור (י"ח) [י"ז] והובא ברוקח סי' שכ"ב וז"ל בימי דוד שלא תבעו בנין בהמ"ק וכו' אנו שחרב בימינו ואין אנו מתאבלין עליו ולא מבקשים עליו רחמים על אחת כמה וכמה, לפיכך תקנו חסידים הראשונים שיהיו מתפללים ג' פעמים בכל יום אנא ה' השב שכינתך לציון עירך וסדר העבודה לירושלים, ותקנו בונה ירושלים תפלה בפ"ע בתפלה ובברכת המזון ע"ש:

עמוד ל' וז"ל הנשכח לנצח דמי עמנו אשר כנחל נגרו בדורות מקדם כמה שמדים וגלות בוז וחרפות אשר עברו ראשם, מיד מי היתה זאת להם, היד ה' עשתה זאת, לא חלילה לשדי מעול, אך מי היה בעוכרנו אך סכלתנו אשר ענו בנו וכו' לו שמרו אז חכמינו ומנהיגינו דרכי עמם וכו' ללמדם עבודת בוראם אהבת מלכם שלום תושבי ארצם וכו' אבל אחת דברתי כי מאז הכשלון ביד מנהיגי עמנו, עוד האריך. את מי רדף את ר"ע וחביריו י' הרוגי מלכות והרוגי לוד וחביריהם ודורו של שמד, עיין רמב"ן פרשת וישלח [ל"ב כ"ו] אשר ז"ל בפסוק וירא כי לא יכול לו, דור אחד היה בימי חכמי המשנה כדור של רבי יהודה בן בבא וחביריו כמ"ש ארחב"א אם יאמר לי אדם תן לי נפשך על קדושת שמו הייתי נותן אבל בדורו של שמד איני יכול לסבול וכו' ויש דורות אחרים שעשו עמנו כזה ויותר רע מזה והכל

איננו אלא בזיון למלך, כיון שיראים ממנו מפני יכלתו כמתיירא מפני גולן עתיק ח"ו, וכדי בזיון וקצף. וההיפוך בבעלי דת אמת מאמינים בני מאמינים כאשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם מפורסם בעיניהם איסור גמור להרהר אחר המלך ושר כי מאת ה' היתה זאת לו, וחוטא חומס נפשו לה' אפי' בחדרי חדרים, ואימת המלך עליהם מפני אימת הש"י שציוה למרע"ה לנהוג כבוד בפרעה [זבחים ק"ב ע"א], ואלי' לרוץ לפני אחאב המרשיע [שם], ואסתר נענשה על שקראה לאחשורש כלב [מגילה ט"ו ע"ב], וכדומה, וזו היא היראה והכבוד אמיתיים שאין אחריהם פקפוק. והיינו דקאמר שהמע"ה אני (את) פי מלך שמור ועל דברת שבועת וכו', לא מפני שנשבעתי למלך אלא מפני שנשבעתי לאלקים בשעת קבלת הדת ובכלל זה יראת המלך וכבודו כנ"ל. והיינו נמי ירא את ה' בני ומלך שתהא יראת ד' ויראת המלך משולכות אשה אל אחותה, ועי"ז עם שונים אל תתערב עם אותם שונים שמשנים, בפרסדיא יראים ובחדרי חדרים מלעיגים, עמהם אל תתערב עכ"ל:

עמוד י"ט העתיק דברי המליץ המוכיח דומה לנוטע וכו'. הנה המליץ יפה אמר בזה ואמת הוא, אך מה העתיק זה המחבר, לעז של פסוק א' בתורה, זיל קרי בי רב, יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב, ואם תו לא יצליחו אמר ישעיהו ויעזקהו ויסקלהו וכו' ויקו לעשות ענבים ויעש באשים וכו', והן הנה דברי המליץ הלזה, ומה מציאה מצא, אוי לנו. שם הרחיב דבורו מהטוב הנעשה ע"י הכנסייה החדשה אחר שחלפו שנים רבות ושנשכחו כל יסודי הדת ופנת תורתנו^ל הקדושה, ומי השכיחם הלא מימי בנין בית שני לא נשמע כזאת, ומיום ששלטו ידי חכמי ישראל על עם ה' אלו, כל עם ד' צדיקים היו, וזה כמו ל' שנה מיום אשר פשתה המספחת משפחות פורצי גדר, ומטו ידי הרכנים ע"י שועלים קטנים מחבלים כרמים נשכחה התורה לפי עדותו של זה, אבל תלי"ת לא ראיתי כמו אלו שהזכיר זה, כי במדינתנו וגלילתנו כולם יודעים את ה' מקטנם עד גדולם, ה' יברכם:

עמוד כ"ד נכנס להחזיק ידי שונאי נפש דוד שלא להתפלל על הגאולה, כי אם להתפלל

(ל) באלה דברי הברית: הודעה.

סבלנו ועבר עלינו כמו שרמז ויבא יעקב שלם וכו' עכ"ל. וכן גזירת תתנ"ו שבימי רש"י, ורבינו שרירא גאון שנתלה לתשעים שנה, על אלה המנהיגים צווח ככרוכיא, ומנהיגי התנאים והגאונים המה כשלון לנו לפי דעתו של זה. אבל בוודאי אמת הוא שחלילה משדי מעול, ועונותינו גרמו לנו כל זה, כמו שאמרו חז"ל ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי דייקא ואם אי אתם בדלים ממנהגי העמים אי אתם לי אלא של נבוכדנצר וחביריו כ"כ רש"י בסוף קדושים [כ' כ"ו]. הבט וראה בסוף ספר אגרת מוסר (א) מי גרם גלות ספרד וצרות רבות שם הכל קרבנו אל האומות ורחקנו מחכמי ישראל ומנהיגיהם, ועיין בשתי ידות ק"כ ע"א (א):

ואם יש לו להתרעם יתרעם על מי שעשאו ישראל, וזה לשון איכה רבתי [א' כ"ח] בפסוק גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה, אומות העולם שאוכלים ושותים מפתם וייןם אין גלותם ישראל שאינם אוכלים מפתם ואין שותים מיינם גלותם גלות. עוד שם [א' ג'] בפסוק שמעו כי נאנחה אני וכו' כי אתה עשית, אמרו לפניו רבש"ע לא כתבת בתורתך ולא תתחתן וכו' בתך לא תתן וכו' אלולי היונן משאלין להון ונסבון מינהון וכו' והוית ברתיה גבי לא הווי מקבל לך, הוי אתה עשית. ובילקוט זכריה [ר' תקפ"א] בפסוק מה המכות האלה אשר הוכיתי בית מאהבי, המכות האלה גרמו לי ליאהב לאבי שבשמים מה לך יוצא ליסקל על ששמרתי את השבת מה לך יוצא לישרף על שאכלתי את המצה מה לך יוצא ליהרג על שמלתי את בני מה לך לוקה בפרגל על שעשיתי רצון אבי שבשמים עכ"ל. ותחלת העונש בא בעון הדור ברחקם מה' ומתקרבים לאו"ה ואינם נבדלים מהם, והוא המטיל שנאה בינם לבינינו. ושוב אשריך ר"ע שנתפסת על דברי תורה [ברכות ס"א ע"ב], המכות שהוכה בית מאהביו, ורשעי הדור נתפסים על דברים בטלים. ובילקוט הושע [ר' תקכ"ב] פסוק כי הוא טרף וירפאנו וכו' ע"ש, וכונתו שם הקב"ה העניש ישראל והם שבים לאומות העולם להתרפאות על ידם, ואין רפואתם מועלת עד שילכו להרופא שהיה מוחץ אותם בעצמו הוא ירפאם, הוא טרף וירפאנו לא אחר. ואם בדורו של ר"ע היו שמדים וגליות מה נעשה לק"ו שלמד ר"ע [שם] בעצמו ואומר אם במקום חיותנו ועסקנו בתורה כך במקום וכו' עאכ"ו:

עמוד כ"ח רצה להנהיג ב' מנהיגים לדור רב אב"ד ומגיד, ושבח אנשי פולין בזה. בוודאי עלינו לשבח שהם מעמידים מגיד משרים בקי בש"ס ובפוסקים להורות לעם ה' דרכי ה' ה' שבת וי"ט, ושלא לקוץ פאת הראש, והזקן שלא להשחית בתער, ודיני איסור והיתר ושעטנז, וכן היה בימי חז"ל רב כי דריש בפירקא דריש כרבי יהודה משום עמי הארץ בחולין ט"ו ע"א, וברש"י [ד"ה וכן] שהיה דורש בפני עם הארץ דינים והלכות והיה מחמיר עליהן יותר ופסק כרבי יהודה, ולא להקל מפני חשש יציאת הדת כמ"ש זה המחבר. ויעיין פ"ב דשבת ל' ע"ב רש"י ד"ה מוטב שתכבה נרו וכו'. וככה הם מגידי מליצי ישרים בפולין ד' עליהם יחיו. אבל המגיד שנתכוין לו זה המחבר לצרפו עם האב"ד אינו ענין להנ"ל, יהיה לו עזר כנגדו עומד על ימינו לשטנו כמובן:

גם מ"ש ח"א ע' י"ג טעם שאין אומרים בקדושת שחרית דשבת הפיוט אז בקול רעש וכבודו מלא עולם, מפני שאין אנו יודעים מי מחברו ומבטן מי יצאו. הנה הפיוט ממקומו יפן איתא בתוס' ע"ז [ג' ע"ב ד"ה שניות], ומייתי ליה המג"א סי' תקפ"ב סק"ח. ואפי' נאמר דתחלות הפיוט אז בקול וכבודו מלא וכו' אין יודעים מי מחברו ומבטן מי יצאו, אה"נ, אבל מה הפסד באמירתו הרי הוא תוספת שבח להקב"ה ביום שאין בו ביטול מלאכה לעם, ונהגו בכל בתי כנסיות שבמדינתו לאמרו מכמה מאות שנים, וכבר שוי' עלי' חובה, וכמ"ש מג"א סי' תקצ"א סק"ו. וכל שחביריו שבכל בתי כנסיות נמנין לדבר מצוה והוא אינו נמנה וכו' יהי לו אשר לו, וכי טעמי דפרושים ניקום ונפרוש [כפסחים ע' ע"ב]:

מה שהתפאר כמה פעמים בהעתק ספר קטן הנקרא ישר וייחסו לר"ת. לא נזהר להביא גאולה לעולם. אמנם דברי הספר הזה ממתקים וכולו מחמדים יהיה מחברו מי שיהיה אבל איננו לר"ת כי אם לר' זרחיה היוני, עיין ספר שתי ידות דקכ"ב ע"א:

עוד מצאתי לו בח"ב ע' ה' חובה על כל איש להחזיק אמונת אבותיו. הנה כל משכיל יבין מצפוני לשון זה ואיך מרורות טמון בחבו ובקרבו ישים ארבו וד"ל, והמשכיל ידום:

תשובה פו

רב משרשיא גלי מסכתא דריש טעמא ספיר דמי מרגלא בפומיה ראש חדשים רב נהוראי דנהירין ליה שכייל דנהר דעה אב"א סברא לד' ראשים רב גובריה ורב חיליה דין הוא הדר הרב המופלא וכבוד ד' מלא כקש"ת מו"ה משה סופר מפפ"מ נ"י ר"מ ור"מ א) בק"ק פ"ב יע"א:

רישא דרישא מצלינן האידנא לחיי מלכא מלכא לעלמין חיי במוטב תלתא וכו' עיקר כ"ד מגיד אומר איך ביום ש"ק שעבר האיר זרח אל עבר פנינו זה כתב ידו הבהיר מפרט ט' לחדשנו, ושם נאמר שנהירנא בהיותי במ"ק א) יע"א מתכסה בצלו ע"ע הגט, ולעת כזאת ארי שואל שאגלה טפח על המאורע הרע שהיה בליוורנא שהחזיקו ידי עוברי עבירה ביד רמה להתיר להם לנגן באורגל בש"ק בבית תפלותם, ור"מ שיל"א בחפצו לידע מה טיבן של אותם האנשים שחתמו מהותם ואיכותם, כפי הרשום בזכרוננו שכבר ספרתי כל המעשה דברים כהווייתן בהיותי במ"ק יע"א, ולעתות כאל מצוה בחזרת להפיק רצון צדיק, וגם לרבות שיש כמוס אתי ע"ע א) דנא מוספין שלא כהלכתן ממה שראו עיני בברלין בבהכ"נ החדשים, והן קדם אגלה דעתי על המאורע שבליורנא, זה שנתים ימים נמצאתי בליוורנא, ולילה אחת נזדמנתי אצל אהוב אחד והי' צורבא מרבנן חריף ובקי הורתו ולידתו בקדושה, ונזרקה בפיו אם יחפוץ לשמוע חידוש איך שבוע שעברה בא פה ליוורנא קצין אחד מארץ מרחקים מעיר המלוכה ברלין, ושמו ר' בער הערצבערגר, והיה דופק על פתחי הרבנים המובהקים המאה"ג כמהו' עמרם עמר נ"י וכמהר"י בוקערא נ"י וכמדומיהם שנמצאים בליוורנא, והם כולם מארץ ישמעאל, ושאל מהם ב' שאלות, א' אם מותר להתפלל בלשון אשכנז, ב' אם מותר לנגן באורגל בש"ק בבהכ"נ, ומעלת הרבנים הנ"ל השיבו לו למה בא מברלין עד ליוורנא לדרוש את פי ד', ודחו אותו בפחי נפש, כך היה מספר אהובי הנ"ל. ולא עברו ימים מועטים עד שנזדמנתי יום אחד בבהכ"נ הגדול שבליורנא בתפלת המנחה, ובא אלי איש אחד צבוע ומעלי לבושי לבושא דרבנן לישוב אצלי, והיה מספר

ובעמוד נ"א כתב ומייתי מאמר חז"ל שלהי חגיגה [כ"ב ע"א] ובדברי מג"א רס"י קצ"ט שחשו שלא יהיה כל אחד בונה במה לעצמו. והבל הביא גם הוא, כי איך נתיר לאנשים יחידים פורשים מרוב ישראל בלי עצת חכמים לבנות במה לעצמם מחשש שמא יבנו במה לעצמם, הרי זה בעצמו בנין הבמה שאנו חוששים לה. ואם אמור יאמר דאיכא למיחש להמרת דת, לזה לא חשו חז"ל, אלא חששו שישארו באמונת ישראל ויבנו במה לעצמם ואתי לאמשוכי ישראל בתרייהו כצדוק ובייתוס בימי חכמי המשנה וענן ושאל בימי הגאונים, ואין אחריותן עלינו, עיין ברכות ס"ג ע"ב אמרו לאחינו שבגולה אם שומעים מוטב וכו'. ועמ"ש רמ"א ב"ד סי' של"ד סעי' א', ובחור"י סי' קמ"א דחה דברי ט"ז שם, ועיין נה"כ שם. ובפרט שחלילה אינני חושד לשארית ישראל צדיקים באמונתם יחיו הם מאמינים בני מאמינים, ואינם ברעה גדולה כמו שהלשינם זה המחבר לשמצה בקמיהם:

והנה על כל השגיות האלו יש לדון זה המחבר כי הוא נע ונד משוט בארץ מארץ שנער בבל דמתקרי בורסיף, עיין רש"י ס"פ במה מדליקין [ל"ו ע"ב ד"ה לגיטין]. ואפשר שהוא ממהדורי פתחא והעניות נילתו. והגדילה האיפה היוצאת לבנות לה בית בארץ שנער ואשתרובי אשתרוב להכא, בקדושין מ"ט ע"ב. אבל לבי לבעל השיר אשר שר בשירים על לב ר"א ליבערמאן או"ן הלזה בשיר המתחיל רבים מעמי הארץ, ועוד שני לו המתחיל הקיצו קומו, ושם נאמר כי שלח לו ספרו כ"י טרם נדפס ושם עיניו עליו, וכי זה הוא שימת עין, אינו אלא סמיות עין, ואם עיני האנשים ההם תנקר תלי"ת אתנו עיני העדה עין סוקר בין טוב לרע לבקר, ונא יבוא בעל הכרם וקוצים מכרמו יעקר, ויהפוך לבבם לטובה, ולא ימצא עוד בבית ה' כנעני ופוקר, ויאמינו באלוף ביהודה וישראל, ולא ישעו עוד בדברי שקר, כי כולם ידעו את ה' מקטנם ועד גדולם, ומלאה הארץ דעה את ה', ובקשו את ד' אלהיהם ואת דוד מלכם, ועינינו תראנה ציון נוה שאנן וארמון על משפט יכון כנפש מו"ח ונפש חתנו כבנו:

משה"ק סופר מפפ"מ

(ג) ר"ת: על ענין.

(א) ר"ת: ריש מתא וריש מתיבתא.

(ב) ר"ת: במעוז קדשו.